

Rondblik

Tegen de boze geesten *het evangelie!*

P. Niemeijer

De vorige maand vroegen we aandacht voor wat de Bijbel zegt over de boze geesten. We zagen dat over hun werk in de Bijbel op verschillende manieren wordt gesproken: er kunnen mensen door hen bezet, gekweld en aangevochten/verzocht worden.

We lieten de vorige maand ook zien hoe Christus over de boze geesten heeft getriomfeerd. Na Golgota is hun positie beslissend veranderd.

Dit laatste betekent niet dat ze nu geen macht meer zouden hebben. Maar daarin bestaat verschil tussen hen die buiten Christus leven en hen die van Christus zijn. In dit artikel gaat het over die macht van demonen en de bevrijding daarvan.

Gods regie

Nog altijd is de duivel actief. Bij ongelovigen en bij gelovigen.

God kan de duivel gebruiken om *buiten Christus* zijn toorn of straf over zonde en ongeloof te voltrekken. In het Oude Testament zien we dat God volken de maat van hun zonde kan laten volmaken (Gen. 15:16). God kon een boze geest zenden om Saul te doen ervaren dat God hem verlaten heeft (1 Sam. 16:14). En Hij kan nog altijd zijn handen terugtrekken van mensen en een samenleving overgeven aan de antigoddelijke duisternis van valse religies en een verwerpelijk denken en valse religies (Rom. 1:24,26) en aan verleiding door satan (2 Tess. 2:11). De duivel kan optreden als tuchtroede van God. Hij kan mensen *die buiten Christus leven*, bezetten.

Gods kinderen zijn bevrijd uit de *heerschappij* van satan. Maar ze kunnen terdege met satan te maken krijgen. Het begin van de zesde bede maakt duidelijk dat God zijn kinderen in verzoeking kan leiden.¹ Satan krijgt de ruimte om Job van alles aan te doen om hem te beproeven. We lezen hoe God zijn dienaar David corrigerend straft en tot bekering brengt via een duivelse verleiding die hem in zware problemen brengt (vgl. 2 Sam. 24:1 en 1 Kron. 21:1). We horen hoe God zijn kinderen kan beproeven (Op. 2:10; 3:10). Dan is zijn doel niet onze val, maar het stalen van onze volharding en het tonen van zijn macht (Jak. 1:2-4). Het is belangrijk om met twee woorden te blijven spreken. Wie blijft weigeren zich te bekeren, wordt uiteindelijk door God aan de duivel prijsgegeven. Wie de Here liefheeft, wordt onder Gods regie door duivelen gekweld en aangevochten, maar het is om hem te sterken en te stalen in de levenslange strijd van het geloof. Satans macht is gebonden aan Gods regie.

Eigen verantwoordelijkheid

Het is daarnaast belangrijk om goed te zien dat satan nooit heerschappij krijgt in een mensenleven of ingang in een mensenhart buiten de eigen verantwoordelijkheid om van hen van wie hij bezit neemt. Adam en Eva geven *moedwillig* gehoor aan de ingeving van satan (HC antw. 9): ze laten zich door hem verleiden (2 Kor. 11:3; 1 Tim. 2:14). Israëlieten worden ervoor gewaarschuwd dat ze zich aan satan uitleveren via waarzeggerij en het raadplegen van dode geesten (Deut. 18:9-14). De Korintiërs worden vermaand om zich niet via de afgodendienst te laten inpakken door demonen (1 Kor. 10:19-22). Altijd weer grijpt de duivel de macht die mensen hem geven! Die macht geef je hem door je af te sluiten voor het Woord van God, door je te laten drijven op je eigen duistere driften, door je niet te bekeren van zonden en door je te storten in duistere praktijken als waarzeggerij, magie, contact met

geesten, satanisme. Of je geeft demonische ideologieën de kans om voort te woekeren. En altijd is het de mens die de poort open zet. Daarom is het belangrijk dat de prediking ontmaskert en waarschuwt. En hetzelfde is te zeggen van de opvoeding. Hoeveel jongeren hebben zich immers niet weerloos laten meezuigen in occulte praktijken en spelletjes?!

Het gaat bij deze eigen verantwoordelijkheid van ons, mensen, om een belangrijke zaak. Kwelling en aanvechting door satan kunnen ieders deel zijn. Maar bezetting van je *hart* en *heerschappij* van de duivel in je leven gaan nooit buiten jezelf als mens om. Je kunt aan je eigen verantwoordelijkheid daarvoor nooit voorbij en de schuld ervoor op de duivel schuiven of op je voorouders. In onze cultuur stellen we graag anderen aansprakelijk voor onze schade. Maar bij het gebonden zitten in zonde zal je dat niet lukken. Mannin probeerde het in het paradijs: de schuld op de slang schuiven. Maar ze ontkwam niet aan Gods straf (Gen. 3). Je moet het ook niet hebben over wat je van je voorouders aan belasting hebt meegekregen. Want God straft geen ouders en kinderen om elkaars zonden (Deut. 24:16; vgl. Ez. 18).² Ook Ananias en Saffira zijn niet buiten hun eigen wil om gepakt door de satan. Zij kregen de verwijtende vraag waarom ze de satan hun hart hadden laten vervullen (Hand. 5:4,9). Het was hun eigen schuld. De apostel waarschuwt ons dan ook om de duivel geen kans te geven (Ef. 4:27). Je kunt jezelf niet ontlasten als je in de greep van de duivel zit. Je luistert zelf naar zijn ingevingen. Je gaat zelf op in een verkeerd circuit. Je speelt zelf met occulte dingen. Je laat zelf de zonde in je leven bittere wortel schieten en verslavend voortwoekeren, door je zonden niet te belijden en er niet mee te breken.³ Je gelooft zelf bezweringen en vervloeking.⁴ Je bent geen tragisch of willoos slachtoffer, maar zondaar.⁵

Bevrijding

Wat leert de Bijbel over onze bevrijding uit de macht van satan?

Christus heeft op Golgota aan satan de genadeslag toegebracht. Nu gaat het heen naar het moment dat Christus hem definitief verwijst naar de poel van laaiend vuur, waar eeuwig verderf hem en zijn trawanten wacht. Geen christen mag over duivelen en boze geesten spreken buiten Christus en zijn overwinning om. De Heilige Geest bewijst onweerlegbaar dat de duivel als heerser over deze wereld veroordeeld is (Joh. 16:8-11).

Wie gelooft, is door Christus bevrijd uit de heerschappij van de duisternis en overgebracht in het rijk van Gods geliefde Zoon. Dat betekent niet dat de duivel ons niet meer kwelt of aanvecht. Dat blijft hij doen. Tot het uiterste. Tot onze dood. Maar hij kan ons niet meer 'bezetten' en hij kan bij God geen aanspraken meer op ons doen gelden. Hij heeft geen recht meer op ons. We zijn bevrijd uit zijn *macht* doordat Christus voor onze zonden volkomen heeft betaald (HC antw. 1).⁶ We zijn van Christus en komen voor zijn rekening. Bij Hem zijn we veilig. Hij stelt Zichzelf in eigen persoon garant voor de bewaring van allen die Hij uit de macht van de duivel heeft bevrijd. Hij laat niemand ervan verloren gaan. Niemand rooft ze uit zijn hand. Hij geeft ze eeuwig leven en zal ze laten opstaan op de jongste dag (Joh. 6:39v; 10:28). Wie gelooft en leeft uit het evangelie van Christus heeft de boze overwonnen (1 Joh. 2:14); de boze heeft zelfs geen vat op hem (1 Joh. 5:18).⁷

Ook wie door een engel van satan wordt *gekweld* en ondanks bidden-bidden-en-nog-eens-bidden van die kwelling niet bevrijd wordt – dat kan ook! –, hoeft niet bang te zijn: Christus' genade is ook dan genoeg (2 Kor. 12:7-9). En diezelfde Christus blijft de zijnen ook bewaren tijdens de *verzoeking* (Op. 2:10; 3:10) en geeft kracht om de aanvechting te doorstaan. God kan ons beproeven, maar zal niet toestaan dat we boven onze krachten worden beproefd: Hij geeft mét de beproeving ook de uitweg (1 Kor. 10:13).

In de triomf van Christus en in de bewaring door Hem delen we *door het geloof*. En daardoor alleen: sola fide! In dat geloof hebben we het leven (1 Joh. 5:12). Dat geloof is het dat de wereld overwint (1 Joh. 5:4). Dat geloof, met wat daar allemaal onder valt en bij hoort, is de wapenrusting die we hebben aan te trekken wanneer we worden aangevochten door hemelse vorsten, de heersers en machthebbers van de duisternis, de kwade geesten in de hemelsferen (Ef. 6:10-17). En die wapenrusting is toereikend voor de overwinning. Zelfs voor de overwinning op de draak en zijn beesten (Op. 12:11). Méér dan geloof hebben we niet nodig. En ook niks ánders dan geloof. Alle zonde, ook die tegen het eerste gebod, wordt vergeven in Christus' bloed. Door het geloof alleen.

Ja, geloof alleen. Vertrouwen! Wij leven nu nog niet in de bedeling waarin geen duivel zich meer roert. Dat moeten we ook niet zoeken door specifieke rituelen of veelbelovende methodes. We moeten uitkijken voor alle beheersingsdenken alsof wij de duivel hier en nu door welke rite dan ook onder controle zouden krijgen of kunnen sturen. We hebben te leven in *geloof alleen*, in vertrouwen op Hem die voor al onze schuld heeft betaald en macht heeft om ons te beschermen. Zó weersta je de duivel. Gods genade en de wapenrusting die Hij in zijn Woord aanreikt, zijn genoeg tegen de sterkste engel van satan (2 Kor. 12:7-9; Ef. 6:10-17).

De bevrijding uit de macht van de duivel hoort bij Christus' verlossing van ons. Gods verbond met ons is ook een bondgenootschap tegen de zonde, de duivel en heel zijn rijk. Vanouds krijgt dat vorm in het gebed na de doop: geef dat dit kind 'gehoorzaam onder onze enige Leraar, Koning en Hogepriester Jezus Christus zal leven en krachtig tegen de zonde, de duivel en heel zijn rijk zal strijden en overwinnen'. Geloven is meer dan 'doen wat je ouders doen' en 'steun vinden waar anderen steun vinden'. Het is ook je oude natuur doden en met de wereld breken. Bij de openbare geloofsbelijdenis wordt met zoveel woorden gevraagd het bestaan van die begeerte te bevestigen. Je kunt niet God liefhebben en tegelijk de wereld van de zonde waaruit je bevrijd bent (Rom. 6:1-14; Jak. 4:4; 1 Petr. 4:1-6).⁸ Misschien zijn wij ons dit breuk-karakter wel eens te weinig bewust en dringt het bij doop en belijdenis te weinig tot ons door dat dit er echt bij hoort. Hoe gemakkelijk kunnen mensen soms 'geloof' en opgaan in de wereld proberen te combineren. Doordat dit 'verzaken van de duivel en heel zijn rijk' nogal eens naar de achtergrond raakt, creëren we op dit punt gemakkelijk een vacuüm dat moeiteloos gevuld wordt met een aan de Schrift vreemde leer over de macht van demonen en boze geesten. Terug naar onze doop!

Moderne demonie

De duivelen en boze geesten vormen dus een levensgrote werkelijkheid. Zoals zojuist aangegeven, is dat bij ons in de loop van de tijd misschien wel wat te veel weggezaakt. In het verleden hoorden we zendingsverhalen over boze geesten en werden we in preken gewaarschuwd voor 'de duivel'. We baden de zesde bede van het 'Onze Vader'. En toch bleef het niet zelden iets vaags of iets ver weg. Wanneer kreeg je er nu mee te maken? Was het niet wat overdreven om al te veel over de duivel en over duivelen te spreken?

Inmiddels is dat drastisch veranderd. We hebben kennisgemaakt met de demonische gruwelen van nazisme, stalinisme, fundamentalisme en antichristelijk libertinisme. Occultisme en satanisme hebben in onze sterk ontkerstende samenleving hun taboestatus verloren. Op conferenties komen we christenen tegen die gevangen hebben gezeten in duivelse strikken. Via christelijke media horen we hun levensverhalen. Door onze soms missionaire en soms wereldgelijkvormige openheid komen we van dichterbij dan tevoren in aanraking met het moderne heidendom dat zich in Nederland aan iedereen opdringt.

In die situatie kunnen we maar zo denken dat we meer nodig hebben dan ons in Christus en in het evangelie geschonken is. We zoeken extra rituelen, en gaan voorbij aan de rijkdom die in het geloof ligt. Ook het exorcisme lijkt een verrijking. Maar het doet afbreuk aan het evangelie en aan het sola fide van de Reformatie. Ik begrijp dat ik dat moet uitleggen.

Nooit door exorcisme, maar door geloof alleen!

Tegenover de duivel en zijn rijk zijn wij op Christus aangewezen en op Hem alleen. Maar in het exorcisme wordt Christus verdrongen en komt Hij in de schaduw te staan van een ritueel en van de ‘gave’ van exorcisten. Dat trekt de aandacht naar zich toe. Het beslissende is niet wat op Golgota en in de prediking gebeurt, maar de bevrijdingssessie! Daartegenover zegt het evangelie: bevrijding komt niet door exorcisme, maar door geloof alleen!

De manier waarop Christus mensen bevrijdt, is aan Hem. Als Hij op een duidelijk zichtbare manier boze geesten wil uitdrijven, is Hij het die dat uitmaakt. Het is hoogmoedig om te denken dat wij Hem daar het podium voor (moeten) verschaffen, door de tijd van uitdrijving vast te stellen en die uitdrijving door een ritueel af te dwingen. Uit de Bijbel is ook niet iets als ‘een handleiding voor exorcisme’ af te leiden.

Er is geen andere weg om in het werk van Christus te delen en van bezetenheid bevrijd te worden dan het geloof. Als demonen zich agressief opstellen tegenover het evangelie, kan Christus hun zichtbaar het zwijgen opleggen. Maar ook in die gevallen is het bij de confrontaties in het boek Handelingen het evangelie en de dáárin liggende macht die dat bewerkt. En niet een of andere exorcistische rite. Het Woord bewijst zijn kracht. De term ‘exorcisme’ komt in de Bijbel niet eens voor met het oog op christelijke activiteit.⁹ Boze geesten worden niet door enig vermogen of ritueel uitgedreven, maar door gebed: door het van Christus te verwachten, je aan Hem toe te vertrouwen met afzien van jezelf (Mat. 17:20). Voor bevrijding moeten we niet iets hogers of iets anders zoeken dan geloof. J. Veenhof maakt ergens de opmerking: ‘ervaringen zijn niet dieper dan het geloof (zodat ze er de grond voor zouden kunnen zijn), ze zijn ook niet hoger dan het geloof (zodat ze een extra, een “super” in vergelijking met het geloof kunnen opleveren)’.¹⁰ Dat geldt ook voor de speciale rite van het exorcisme en de ervaring met de ‘verborgenheden van satan’ (vgl. Op. 2:24). Sola fide: alleen door het geloof. J.W. Maris waarschuwt terecht: ‘zodra de ervaring niet meer leeft van het gelovig horen naar de Schrift, maar hoger wil stijgen dan het geloof, eindigt zij lager’.¹¹ Dat geldt ook voor het uitdrijven van boze geesten. Voor velen is het een sensatie! Maar voor de discipelen was het niet het belangrijkste. Toen zij indertijd macht kregen over boze geesten – op het heilshistorisch specifieke moment dat Christus onderweg naar Jeruzalem voor de definitieve ontknoping van zijn strijd met satan de duivel als een bliksemflits uit de hemel zag schieten –, zei de Here Jezus: Verheug u niet daarover, maar verheug u dat uw namen staan opgetekend in de hemel (Luc. 10:20). Je kunt zelfs boze geesten uitdrijven en te horen krijgen: weg met jullie! In mijn rijk ga je alleen binnen door de wil van mijn Vader te doen (Mat. 7:21-23). Het belangrijkste is niet het moment en de wijze van bevrijding, maar het bevrijde leven dat erop volgt!

In het exorcisme wordt gezocht naar beheersing van het kwaad, terwijl we in de Bijbel geroepen worden tot geloof in de Christus. Typerend voor de kerk van Christus moet niet enige vorm van ‘beheersingsdenken’ zijn, maar het leven in vertrouwen op de drie-enige God. Hier leven we nog niet in aanschouwen, maar in geloof. Hier kunnen engelen van satan je blijven kwellen. En toch ben je bij Christus veilig, zo kwetsbaar en aangevochten als je bent. Je bent voor Hem niet minder. Hij zorgt voor gekwelden.

In het exorcisme wordt te weinig onderscheidend over het werk van de duivel gedacht. Er wordt voorbijgegaan aan het onderscheid tussen de heerschappij van en bezetenheid door satan waarvan Christus al de zijnen bevrijdt, én de kwelling en aanvechting van de duivel waarvoor we geen belofte hebben dat we die hier ooit achter ons kunnen laten.

In de evangeliën en het boek Handelingen komen we de boze geesten tegen als tegenstanders van Christus. Ze komen zelf en op eigen initiatief tegen Hem in verzet en dagen Hem uit. Hun actie staat – anders dan het exorcisme – niet in het kader van persoonlijkheidsproblematiek, maar is een actie van de duivel en zijn rijk tegen Christus, de strijd van het vlees tegen de Geest. Wie de duivel wil weerstaan, moet voor méér oog hebben dan zijn eigen bevrijding. Het gaat om de strijd tegen de duivel en heel zijn rijk. Het vraagt om strijd tegen demonische machten als atheïsme, occultisme, hedonisme, nazisme, sportverdwazing.

Exorcisme maakt van het kwaad een ‘iets’ dat je bindt en dat uit je gedreven moet worden. De Bijbel roept op tot bekering, waarbij je *zelf* veranderd wordt. Het breken met de duivel is niet iets dat buiten jezelf omgaat, zoals de duivel je ook niet *zomaar* in zijn greep gekregen heeft. Als je in zijn macht bent gekomen, ben je zelf schuldig (Jak. 1:14). Wie klagen wil, klage over eigen zonde: over eigen hoogmoed, genotzucht en liefde tot de wereld! We hebben niet een aparte en speciale rite nodig die ook nog eens door iemand ánders wordt uitgevoerd. Duivelen moeten niet *bezworen*, maar *afgezworen* worden. We moeten zelf ons met belijdenis van onze schuld toevertrouwen aan de Here Christus. Je keert terug naar de *God van je doop*. Dán schiet de strik van satan los. Zoals we Job niet horen over satan, maar hem wel heel concreet zijn ontzag horen uitspreken voor de HERE.¹² Als je je aan Hem toevertrouwt, dan laat je niet ‘iets’ uit je halen, maar dan laat je *jezelf* veranderen en vernieuwen door Gods Geest. Het is opmerkelijk dat zendelingen bij heidenen vaak een groot ontzag voor exorcisten waarnemen en tegelijk een ontstellende onbekommerdheid in hun dagelijkse beslommingen. Dat gaat kennelijk moeiteloos samen. Onthullend!

In het ‘christelijk’ exorcisme proef ik, alles samengenomen, te veel een variant op heidense magie en angst voor boze geesten. Het christelijk geloof dat Paulus in de wereld van zijn dagen bracht en dat Willibrord en Bonifatius in ons land brachten en onze zendelingen op Papua, is totaal anders van karakter. Wij mogen geloven in onze Heiland die in tekenen hier op aarde eens en voorgoed zijn majesteit toonde, en op Golgota satan en zijn rijk de genadeslag toebrengt. Wij mogen geloven in onze ten hemel gevaren Heiland, die zit aan Gods rechterhand en die vandaar door zijn Heilige Geest in ons de hemelse gaven van geloof en bekering en vernieuwing en vrede en blijdschap uitgiet. En we mogen geloven in Hem die ons met zijn macht bewaart tegen alle vijanden. Onze doop is het geloof en bekering eisende teken en zegel van onze verbondenheid met Hem die overall boven verheven is door God. Ook boven alle kwade machten en geesten waarvoor buiten Christus zoveel angst bestaat (1 Petr. 3:19-22). Inderdaad, ook hier drijft de liefde van en tot deze God de vrees uit.

Noten:

- ^{1.} Vgl. A.N. Hendriks, *Groeien in kennis. Thema's uit de geloofsleer*, Bedum 2005, p. 17-26.
- ^{2.} Ik ben het dus niet eens met M.J. Paul die spreekt over belasting door occulte activiteit van het voorgeslacht (M.J. Paul (red.), *Geestelijke strijd. Demonie en bevrijding in christelijk perspectief*, Zoetermeer 2002, p. 25,172,185). Er is in de Bijbel wel schuldige gebondenheid in Adam, maar dat is wat anders! En als ouders (niet de kinderen maar de ouders!) in het tweede gebod worden aangesproken op hun ouderlijke verantwoordelijkheid, doet dat geen afbreuk aan de conditie van het ‘indien die kinderen Mij haten’. En betekent het dus geen ‘gebondenheid’ van die kinderen.
- ^{3.} Vgl. de indringende passage van E.A. de Boer over zonde en verslaving in zijn bijdrage ‘In dienst van de bevrijder’, in: H. ten Brinke, J.W. Maris e.a., *Geestrijk leven*, Barneveld 2006, p. 250v.

4. Vgl. het klassieke avondmaalsformulier dat terugwees ‘alle tovenaars en waarzeggers, die vee of mensen, mitsgaders andere dingen, zegenen, en die aan zulke zegening geloof hechten’.
5. Dat is ook wat opvalt in de beschrijving door M.J. Paul van het demonische in M.J. Paul, ‘Het (herontdekte) werk van de heilige Geest met betrekking tot genezing en bevrijding’, in: E.A. de Boer (red.), *Levend water. Gereformeerd debat over charismatische vernieuwing*, Barneveld 2007, m.n. p. 116-119.
6. Zo terecht P.W. van de Kamp in zijn nabeschouwing op het congres aan de Theologische Universiteit in Kampen met als thema ‘Drijf demonen uit!?’ (P.W. van de Kamp, ‘Wie drijft demonen uit bij wie? Nabeschouwing op een congres 2’, in: *De Reformatie* jrg. 83 (2007-2008), p. 661.
7. Ik volg hier de vertaling van het NBG uit 1951 die spreekt over ‘de boze’ in plaats van over ‘het kwaad’ zoals de NBV doet. Ik sluit me daarin aan bij P.J. Lalleman, *1, 2 en 3 Johannes. Brieven van een kroongetuige*, Kampen 2005, p. 122v.
8. Vgl. C. Trimp, ‘Pompa: “de duivel en heel zijn rijk”’, in: C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie. Een leesboek voor kerkgangers*, Kampen 1983, p. 199-205; G. van Rongen, *Met al de heiligen. Liturgie in hemel en op aarde III. ‘Zijn gemeenschap’: de gereformeerde liturgie*, Barneveld 1990, p. 152-159.
9. Ook ten tijde van Christus niet! J. van Bruggen, ‘Het uitdrijven van demonen I’, in: *De Reformatie* 58 (1982-83), p. 291.
10. In zijn bijdrage ‘De gave der profetie en de geloofservaring’, in: A. Baars, G.C. den Hertog, A. Huijgen, H.G.L. Peels (red.), *Charis. Theologische opstellen, aangeboden aan prof. dr. J.W. Maris bij zijn afscheid als hoogleraar aan de Theologische Universiteit te Apeldoorn*, Heerenveen 2008, p. 237v.
11. J.W. Maris, *Geloof en ervaring. Van Wesley tot de pinksterbeweging*, Leiden 1992, p. 266.
12. Vgl. K. Schilder, *Tusschen ‘ja’ en ‘neen’. Verzamelde opstellen*, Kampen 1929, p. 10v.